

ODD ARNE WESTAD

FURTUNA

CARE SE

APROPIE

**PUTERE, CONFLICT
ȘI LECȚII ALE ISTORIEI**

Traducere din limba engleză de Andreea Niță

POLIROM

2026

Cuprins

Introducere. Lecții ale istoriei.....	7
Capitolul 1. Ascensiunea marilor puteri	19
Capitolul 2. Temeri și resentimente	77
Capitolul 3. Cauzele războiului	151
Concluzie. Pledoaria pentru pace	223
<i>Note</i>	243
<i>Mulțumiri</i>	255
<i>Index</i>	257

Introducere

Lecții ale istoriei

În apropiere de Thiepval, un sătuc cu aproximativ o sută de locuitori din regiunea franceză Picardia, se află unul dintre cele mai tulburătoare monumente ce comemorează milioanele de oameni uciși în Primul Război Mondial. Are peste 50 de metri înălțime și se ridică brusc deasupra malurilor râului Ancre, un afluent al râului Somme. Pe aceste pietre sunt înscrise numele a peste 72.000 de soldați britanici care încă lipsesc din cimitirele de război ce împânzesc valea râului Somme – 72.000 de oameni ale căror trupuri nu au fost niciodată identificate în urma masacrului.

Britanicii dați dispăruți reprezintă doar o mică parte dintre cei uciși în Bătălia de pe Somme din timpul Primului Război Mondial¹. Între iulie și noiembrie 1916 au fost aici peste un milion de militari din toată lumea: germani, francezi, britanici, canadieni, australieni, indieni, africani, arabi, chinezi. Numai în prima zi a bătăliei, 1 iulie 1916, s-au înregistrat aproape 70.000 de victime.

Multe trupuri nu au fost niciodată recuperate. La zece minute de Thiepval, de cealaltă parte a șoselei care duce spre Amiens, astăzi un prosper oraș francez de frontieră, se află cimitirul militar german de la Fricourt. Printre crucile sale negre se găsesc mormintele a 17.000 de soldați germani – doar o mică parte dintre cei 160.000 care au murit aici.

Probabil că aceste cifre nu ne spun mare lucru. Dar în spatele fiecărui număr se află un om, un destin – cel mai adesea, al unui tânăr care nu a mai apucat să-și trăiască viața. Printre cei îngropați lângă Somme se află și cinci tineri care, întâmplător, se numeau cu toții Alfred Webb². Aveau între 21 și 32 de ani când au murit, în iulie sau august 1916. Proveneau din Anglia – din Cheshire, Essex, Manchester. Unul dintre ei emigrase de curând și se stabilise în Fremantle, în vestul Australiei, de unde a fost trimis înapoi în Europa ca să moară lângă Somme pe 7 august 1916, chiar în prima lui zi de luptă. Alfred Louis Webb, din Regimentul 48 de infanterie australian, în vârstă de 23 de ani, este îngropat la Puchevillers, alături de alți 2.000 de oameni: fierari, morari, fermieri, șoferi, oameni de știință, scriitori.

Privind de pe malul râului spre colina unde se află monumentul de la Thiepval, omul contemporan vede ceva asemănător unor piese de Lego uriașe, asamblate în grabă și lăsate așa când joaca s-a terminat. Arată a ceva neintenționat, făcut la întâmplare. Memorialul dedicat celor dispăruți la Somme te face să te gândești însă la războiul în care au murit acești tineri și la felul în care

el a izbucnit, în urma unei serii de decizii interconectate luate de oameni mult mai în vârstă, departe de câmpul de luptă – unele dintre ele întâmplătoare sau afectate de confuzie. Așa au fost îmbinate piesele când timpul s-a scurs și lumea a intrat în război, în 1914.

Primul Război Mondial a fost unul dintre cele mai mari dezastre din istoria omenirii³. În total, au fost aproximativ 40 de milioane de victime, militari și civili deopotrivă. Cei care au supraviețuit au rămas adesea mutilați pe viață, atât fizic, cât și sufletește. Pentru mulți dintre ei, lumea devenise un loc îngrozitor, chiar dacă numele lor nu au ajuns să fie înscrise pe monumentele de pe câmpurile de luptă. Dincolo de distrugerile propriu-zise, Marele Război, așa cum era numit atunci, a pus capăt unei lumi în care mulți oameni credeau în progres și în evoluția treptată și a înlocuit-o cu o lume cinică și disperată, în care națiunile și ideologiile erau dușmani firești și inevitabili. Totodată, dezastrul provocat de Primul Război Mondial a contribuit la izbucnirea celui de-al Doilea, precum și a Războiului Rece, ulterior. „Războiul care trebuia să pună capăt tuturor războaielor”, după cum l-au numit unii dintre contemporani, a avut nevoie de cel puțin trei generații pentru ca suferința pe care a lăsat-o în urmă să se poată vindeca.

Aceasta este o carte despre cea mai importantă problemă a vremurilor noastre, cea a războiului și păcii. În prezent, mai puțin de jumătate de procent din populația lumii a trăit un război între mari puteri. Este considerabil mai mare numărul celor care au suferit consecințele devastatoare ale altor tipuri de conflicte, însă adulții de

astăzi au crescut, în marea lor majoritate, într-o lume relativ stabilă, aflată sub tutela uneia sau a două superputeri. Aceste configurații nu au fost pașnice, dar într-o anumită măsură au fost previzibile. Lumea noastră actuală devine tot mai complexă și mai nesigură. Intrăm într-o fază în care mai multe mari puteri se luptă pentru supremație, atât regională, cât și în domenii precum tehnologia nucleară, inteligența artificială sau explorarea spațiului. Comerțul, care pe durata a două generații a devenit tot mai liber, aproape revenind la nivelul de dinaintea izbucnirii Primului Război Mondial, este tot mai restricționat și mai fragil, iar între superputerile lumii izbucnesc războaie comerciale.

Această lume nu seamănă cu nimic din ceea ce am trăit vreodată. Dar, în multe privințe, este izbitor de asemănătoare cu lumea de acum mai bine de o sută de ani, din perioada de la sfârșitul secolului al XIX-lea până în 1914. Și atunci existau mai multe mari puteri care se confruntau și încercau să-și domine vecinătățile. Naționalismul și populismul erau în ascensiune, iar mulți oameni simțeau că globalizarea din acea vreme nu le adusese beneficii. Protecționismul și tarifele vamale creșteau, iar tot mai mulți dădeau vina pe cetățenii altor țări pentru propriile probleme. Imigrația și terorismul se numărau printre marile teme ale epocii. Liderii de pretutindeni se temeau de intervențiile militare, dar, în același timp, se pregăteau de conflict în moduri care aproape garantau că, dacă ostilitățile ar fi izbucnit în Europa, marile puteri aveau să fie atrase în război.

Acea lume a sfârșit într-un război devastator, cel care le-a curmat viața lui Alfred Louis Webb și multor altora. Primul Război Mondial a distrus societăți întregi, iar efectele sale au provocat noi și noi conflicte, izbucnite după încheierea celor patru ani de lupte. Dezvoltarea economică globală a fost dată înapoi cu decenii. Dar răul cel mai mare a fost suferința oamenilor. Vera Brittain, în acea perioadă soră medicală, și-ar fi dorit ca cei care au hotărât începerea războiului să poată vedea victimele iperitei, „cu arsuri [...] pe tot corpul, cu bășici uriașe, orbi, [...] cu toții lipicioși și lipiți unul de altul, chinându-se să respire, abia șoptind că li se strânge gâtul și că știu că se vor îneca”⁴.

Războiul, în toate formele sale, este ceva îngrozitor. Dar războaiele dintre marile puteri sunt și mai devastatoare decât altele, din cauza intensității și amplitudinii lor, a armelor folosite și a tendinței de a se răspândi. Astăzi, un război între marile puteri ar face ca toate celelalte conflicte actuale să pară nesemnificative prin comparație, chiar și dacă n-ar fi folosite arme de distrugere în masă. Milioane de oameni ar muri. Dezvoltarea umană ar fi împinsă în urmă cu o generație, iar copiii noștri și-ar petrece viața recuperând ceea ce am pierdut noi. Dacă există lecții de învățat din istorie, acum este momentul să le urmăm, pentru a nu ajunge la un alt război între marile puteri din cauza combinației fatale de naționalism belicos, frică, fatalism și pură prostie, care a declanșat primul mare război al secolului XX.

Astăzi, miza este foarte mare, iar conflictele sunt reale. Mulți dintre cei ce trăiesc pe teritoriul marilor puteri cred despre semenii lor care trăiesc între granițele altei mari puteri – sau cel puțin despre liderii acestora – că sunt porniți împotriva lor. Doi din cinci americani spun că este probabil ca Statele Unite să intre în război cu China în următorii cinci ani⁵. În China, unde datele credibile despre opinia publică sunt rare, studenții mă întreabă frecvent când cred că va izbucni un război sino-american de amploare. Două treimi dintre ruși consideră că războiul din Ucraina este o „luptă civilizațională” pe viață și pe moarte cu Occidentul, iar aproximativ același procent de indieni au o părere nefavorabilă sau foarte nefavorabilă despre China⁶. În Europa, trei sferturi dintre germani și francezi – un procent uluitor – privesc China în mod nefavorabil⁷.

Aceste cifre depășesc cu mult nivelul de suspiciune reciprocă ce exista înainte de Primul Război Mondial. Dacă una dintre cele mai durabile lecții ale aceluși război este cât de rapid chiar și niveluri relativ moderate de resentimente pot contribui la producerea unei catastrofe globale, atunci opiniile populare actuale oferă motive reale de îngrijorare. Este adevărat că opinia publică fluctuează și că atitudinile în sine nu provoacă războaie, dar astăzi există suficiente conflicte structurale și politice între marile puteri pentru ca un război de mare amploare să fie un scenariu probabil. Iar în asemenea crize, atunci când războiul este o amenințare reală, opiniile populației și impactul lor asupra politicii interne pot juca un rol foarte important în determinarea rezultatului.